

הקשר בין מוצא אתני לבין השיקולים הקשורים לבחירת התואר האקדמי

מחקרים רבים אשר נערכו עד כה מעלים כי לאורך העשורים האחרונים חלה הרחבה משמעותית בשדה ההשכלה הגבוהה בישראל (שפרמן, 2007). התרחבות זו מתייחסת לעלייה בשיעור האינדיבידואלים אשר לומדים במוסדות לימוד להשכלה גבוהה (אוניברסיטאות ומכללות), במספר שנות הלימוד של פרטים בחברה, גידול בהיקף תחומי הידע, מורכבות הידע של אנשים ובמוסדות עצמם. חרף ההרחבה בשדה ההשכלה הגבוהה, ממצאיהם של מחקרים רבים מעלים כי הנגישות למערכת זו אינה מתאפשרת באופן שווה לכלל הקבוצות האתניות והמגזרים בחברה הישראלית, בייחוד לקבוצות אתניות מוחלשות כגון ערבים, אתיופים, חרדים ומזרחים בהשוואה לקבוצה האתנית האשכנזית (לב ארי וגץ, 2011). בהקשר זה, בני קבוצות אתניות מוחלשות מגלות קושי להשתלב באוניברסיטאות, וכן, במקצועות לימוד יוקרתיים המסייעים להשתלב במשרות מפתח ותגמול גבוה בעתיד. בעוד שמחקרים רבים אשר נערכו עד כה בחנו את הגורמים החברתיים, כלכליים, פוליטיים ותרבותיים אשר משמשים כחסם עבור בני קבוצות אתניות שונות להשתלב במקצועות לימוד יוקרתיים, במחקר הנוכחי נבקש לבחון את הקשר בין מוצאו האתני של הפרט לבין שיקוליו בבחירת תואר אקדמי. בפרט, מחקר זה בוחן את השיקולים האישיים אשר מניעים את החלטותיהם של חברי קבוצות אתניות שונות בישראל לבחור את מקצוע הלימוד האקדמי המועדף עליהם, לרבות – אשכנזים, מזרחים, ערבים ואתיופים. לצורך תכלית זו, במחקר הנוכחי נדגום 200 משתתפים, 50 משתתפים אשכנזים, 50 מזרחים, 50 ערבים ו – 50 אתיופים. המשתתפים יידגמו באמצעות דגימת נוחות ממוסד הלימוד בו החוקרים לומדים _____, וכן, מאזור המגורים של החוקרים ביישוב _____.

ההשכלה הגבוהה בישראל

השכלה גבוהה מהווה אפיק משמעותי לקידום כלכלי וחברתי של אינדיבידואלים במדינות מערביות. בהקשר זה, למידה במוסדות להשכלה גבוהה משפרת את הסיכויים של פרטים להשתלבות הוגנת ושוויונית בשוק העבודה בן-זמנינו. קבלת תעודת תואר ראשון או שני אשר ניתנות עם סיום התואר מאפשרות לבוגרי התארים להתקבל למקצוע יוקרתי באופן יחסי, לשמר או לפתח את הסטטוס הסוציו אקונומי שלהם, וכן, אף תורמות לתחושת המסוגלות והערך העצמי של הבוגרים. אינדיבידואלים אשר אינם מצליחים להשתלב במוסדות להשכלה גבוהה נוטים להיקלע לקשיים להשתלב במשרות יוקרתיות ורווחיות בשוק העבודה, ולכן, סובלים ממיקום ריבודי נמוך (לב ארי וגץ, 2011).

על רקע החשיבות הרבה של ההשכלה בעולם המודרני, וכן, בעקבות ההתפתחויות טכנולוגיות, סוציאליות וכלכליות בחברות מערביות, לאורך העשורים האחרונים החלה התרחבות משמעותית של תחום ההשכלה הגבוהה (Schofer & Meyer, 2005). התרחבות זו מתייחסת לעלייה בשיעור האינדיבידואלים אשר לומדים במוסדות לימוד להשכלה גבוהה (אוניברסיטאות ומכללות), במספר שנות הלימוד של פרטים בחברה, גידול בהיקף תחומי הידע ומורכבות הידע של אנשים ובחשיבות ההולכת ועולה של רכישת השכלה גבוהה כחלק אינהרנטי משגשוג וקריירה מוצלחת (איילון, 2008).

מגמת ההתרחבות בתחום ההשכלה הגבוהה אינה פסחה על מדינת ישראל, לראיה, במהלך 25 השנים האחרונות שיעור הסטודנטים אשר לומדים לתואר הראשון במדינת ישראל שילש את עצמו (המועצה להשכלה גבוהה, 2016). בהקשר זה, בעוד שעד ראשית שנות ה-90 רוב מכריע של 85 אחוז מהלומדים לתארים ראשונים בישראל למדו באוניברסיטאות, הרי שבמהלך 27 השנים האחרונות מערכת ההשכלה הגבוהה התרחבה באופן ניכר. בכלל זה, נכון לשנת 2014 ניתן היה למצוא במדינת ישראל 66 מוסדות להשכלה גבוהה, מבניהם - שמונה אוניברסיטאות¹, 37 מכללות אקדמיות ו 21 מכללות אקדמיות לחינוך (קליין אבישי, אופיר וקרול, 2014) ו 26 מכללות אשר נועדו להכשרת מורים. התרחבות היקף הלומדים קשורה בעיקר לעליה המשמעותית בהיקף הלומדים במכללות, כאשר נכון לשנת 2017 89,944 סטודנטים – 54% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון בישראל למדו במכללות (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017). הלוח אשר מופיע לעיל משקף את העלייה הניכרת בשיעור הסטודנטים אשר מתחילים ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה (שפרמן, 2007).

לפי שפרמן (2007), התרחבות ההשכלה הגבוהה, אשר החלה בשנות ה-90, נועדה לאפשר נגישות לקבוצות אתניות ומגזרים שונים בחברה הישראלית ללימודים הגבוהים (לרבות תושבי הפריפריה ובני מיעוטים כגון – אתיופים, מזרחים, ערבים וכדומה). אומנם, מחקרים מעלים כי כתוצאה מהתרחבות ההשכלה הגבוהה אכן גדל שיעור הסטודנטים אשר החלו ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה, בכל אופן, מאידך גיסא, עדיין נותרת השאלה – האם על רקע התרחבות ההשכלה בישראל הנגישות למערכת זו מתאפשרת באופן שווה לכלל הקבוצות האתניות והמגזרים בחברה הישראלית? בהמשך לכך, בחלקה הבא של סקירת הספרות נתמקד בשאלה – כיצד הרחבת ההשכלה הגבוהה במדינות מודרניות מערביות, לרבות מדינת ישראל, השפיעה על פערים וחוסר שוויון בין אינדיבידואלים בחברה?.

פערים וחוסר שוויון בהשכלה בישראל

לאורך העשורים האחרונים חוקרים רבים עסקו באפקט של הרחבת ההשכלה הגבוהה על סוגיות אשר נוגעות לחוסר שוויון, אפליה וריבוד חברתי. ככלל, שאלת האפקט של התרחבות מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל על אי שוויון עוסקת בשני היבטים מרכזיים: (1) רמת הנגישות להשכלה ו (2) סוג ההשכלה. בהקשר זה עולות השאלות – האם התרחבות מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל הובילה לשילוב אוכלוסיות חלשות לתוכה? כמו כן, האם האוכלוסיות החלשות החדשות המשתלבות בלימודי ההשכלה הגבוהה זוכות להזדמנות שווה להשתלב במקצועות השונים? (איילון, 2008).

בהקשר זה, לפי גישת הריבוד (Approach Stratification) הגידול בהיקפה של ההשכלה הגבוהה מביא ליצירה של ההשכלה מרובדת. דהיינו, החלו להיווצר פערים בין תנאי הקבלה והסלקציה של מוסדות לימוד שונים (למשל – תנאי קבלה שונים אשר נוגעים לרמת ההישגים של תלמידים בבחינת בגרות \ בבחינה פסיכומטרית) (Ayalon & Yogev, 2006). בנוסף, בתוך מוסדות הלימוד ישנם הבדלים בתנאי הקבלה למקצועות לימוד שונים, כאשר חלק ממקצועות הלימוד מציבים תנאי קבלה קשים (למשל – מקצועות ההנדסה ורפואה), בעוד שבחלק האחר ממקצועות הלימוד תנאי הקבלה קלים באופן יחסי (למשל – מקצועות הסייעוד, מדעי ההתנהגות, עבודה סוציאלית וכדומה). סלקטיביות זו מביאה לריבוד במערכת ההשכלה הגבוהה לפי סוג המוסד ותחום הלימודים בו בחר הסטודנט. בנוסף, חשוב לציין כי הסלקטיביות במוסדות הלימוד וסוג המקצוע בו בחר

¹ בין שמונת האוניברסיטאות- האוניברסיטה העברית בירושלים, אוניברסיטת תל אביב, אוניברסיטת בר אילן, אוניברסיטת בן גוריון, אוניברסיטת חיפה, האוניברסיטה הפתוחה, הטכניון ומכון ויצמן למדע.